

JUGOSLOVENSKA OMLADINA NA SVETSKOM OMLADINSKOM FESTIVALU U MOSKVI 1957. GODINE

APSTRAKT: Rad predstavlja pokušaj da se analizom problema učešća predstavnika jugoslovenske omladine na šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi prikaže složenost odnosa Jugoslavije sa SSSR-om u periodu od sovjetske intervencije u Mađarskoj do samita partijskih delegacija Jugoslavije i SSSR-a u Rumuniji, avgusta 1957. godine

Jugoslovensko-sovjetska sporenja ispoljena u vreme sovjetske intervencije u Mađarskoj (u jesen 1956. godine) predstavljala su uvod u zahlađenje odnosa Jugoslavije i SSSR-a. Do normalizacije sovjetsko-jugoslovenskih odnosa došlo je sredinom 1957. godine, pri čemu je od posebnog značaja bio samit partijskih delegacija dve zemlje, održan 1. i 2. avgusta 1957. godine u Snagovu kod Bukurešta. Otoplavanje sovjetsko-jugoslovenskih odnosa nije, međutim, otklonilo suštinu spora Jugoslavije i SSSR-a. Sovjetska strana nije odustajala od težnje da se Jugoslavija približi lageru, dok je Jugoslavija, sa druge strane, nastojala da zadrži vanblokovsku poziciju. Tako su se već u novembru iste godine pojavila nova razmimoilaženja, nastala odbijanjem Jugoslavije da podrži Deklaraciju 12 komunističkih partija.¹

Promenljivost i složenost jugoslovensko-sovjetskih odnosa u periodu od sovjetske intervencije u Mađarskoj do samita u Snagovu ilustruje, između ostalog, i pitanje učešća jugoslovenske omladine na šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi (od 28. jula do 11. avgusta 1957. godine), čiji je glavni organizator bila Svetska federacija demokratske omladine.

¹ O jugoslovensko-sovjetskim odnosima tokom 1957. godine videti: Veljko Mićunović, *Moskovske godine 1956-1958*, Zagreb 1977. O stavu Jugoslavije prema sovjetskoj intervenciji u Mađarskoj videti: Ljubodrag Dimić, „Josip Broz, Nikita Sergejević Hruščov i mađarsko pitanje 1955-1956”, *Tokovi istorije*, 1-4, 1998, str. 23-59.; Leonid Gibianski, „Sovjetsko-jugoslovenski odnosi i mađarska revolucija”, *JlČ*, 1-2, 1996, str.151-170.; Đoko Tripković, „Jugoslavija i pitanje azila Imre Nada”, *Istorija 20. veka*, 1, 1997, str. 61-73; Predrag Marković, „Jugoslavija i mađarska kriza 1956. godine u svetlu britanskih izvora i pisanja beogradske štampe”, *Balkan posle Drugog svetskog rata*, Beograd 1996, str. 143-154.

Narodna omladina Jugoslavije i Svetska federacija demokratske omladine

Osnovana novembra 1945. godine, Svetska federacija demokratske omladine (SFDO) predstavljala je skup prevashodno omladinskih organizacija Istočnog bloka, uključujući i komunističke omladinske organizacije i deo levo orijentisanih omladinskih organizacija iz Zapadne Evrope, Azije, Afrike, Amerike i Australije. Takva struktura članstva učinila je SFDO organizacijom koja je zastupala interese SSSR-a i zemalja Istočnog bloka.² Do manjih promena u delovanju Svetske federacije demokratske omladine došlo je u periodu posle Staljinove smrti kada je u rukovodećim telima SFDO prestao »monopol« komunističkih kadrova, a Federacija počela da teži saradnji i sa zapadnim organizacijama drugačijih ideoloških usmerenja. I pored takvih promena, SFDO je u suštini ostala blokovska organizacija pod jakim sovjetskim uticajem, ali sa višim stepenom otvorenosti prema drugačijim idejama. Članstvo SFDO su i posle 1953. godine najvećim delom činile komunističke omladinske organizacije.³

Veze Narodne omladine Jugoslavije sa Svetskom federacijom demokratske omladine datiraju od samog osnivanja SFDO. Saradnja NOJ sa Svetskom federacijom demokratske omladine odvijala se u više pravaca. Pod pokroviteljstvom SFDO u periodu od 1946. do 1949. godine je na radnim akcijama u Jugoslaviji učestvovalo preko deset hiljada omladinaca iz 42 zemlje. U istom periodu je oko 1200 omladinaca iz Jugoslavije učestvovalo na radnim akcijama u inostranstvu.⁴ Narodna omladina Jugoslavije je do 1949. godine učestvovala u brojnim akcijama i manifestacijama koje je organizovala Svetska federacija demokratske omladine (Svetski omladinski dan, Svetska omladinska nedelja, Međunarodni dan borbe za mir, Svetski omladinski festival u Pragu).⁵ Značaj uloge Narodne omladine Jugoslavije u radu SFDO pokazuje i njeno prisustvo u rukovodećim telima Svetske federacije demokratske omladine.⁶

Nakon Rezolucije Kominforma, odnos SFDO prema Narodnoj omladini Jugoslavije u potpunosti se promenio. Kao organizacija pod kontrolom SSSR-a, SFDO se prilagodila novoj politici Moskve prema Jugoslaviji. Od jula 1948. godine u publikacijama SFDO se, osim nekoliko informacija, nisu mogle naći vesti o aktivnostima Narodne omladine Jugoslavije, dok su se istovremeno počeli pojavljivati tekstovi u kojima je NOJ oštro napadana. SFDO je, osim toga, prestala da daje podršku Narodnoj

² Arhiv Jugoslavije (AJ), Savez socijalističke omladine Jugoslavije, 114 (1), f. 224., Svetska federacija demokratske omladine; AJ, 114 (1), f. 224., Analiza karaktera i aktivnosti SFDO; AJ, 114 (1), f. 224., Međunarodne omladinske organizacije.

³ AJ, 114 (1), f. 224., Analiza karaktera i aktivnosti SFDO; AJ, 114 (1), f. 224., Utisci o SFDO iz razgovora u CK Komsomola.

⁴ AJ, 114 (1), f. 224., Aktivnost Narodne omladine Jugoslavije u Svetskoj federaciji demokratske omladine od 1946. do 1949. godine; Momčilo Mitrović, „Medubalkanska saradnja omladine posle Drugog svetskog rata”, *Balkan posle Drugog svetskog rata*, Beograd 1996, str. 169.

⁵ AJ, 114 (1), f. 225., Učešće NOJ u kampanjama i manifestacijama SFDO; AJ, 114 (1), f. 275., Svetski omladinski festival u Pragu (25. VII-17. VIII).

⁶ AJ, 114 (1), f. 225., Izvršavanje obaveza NOJ prema SFDO.

omladini Jugoslavije u organizovanju dolaska inostrane omladine na radne akcije u Jugoslaviji.⁷ Dalje pogoršavanje odnosa SFDO prema Narodnoj omladini Jugoslavije nastupilo je u leto 1949. godine, kada je Svetska federacija demokratske omladine u Budimpešti organizovala Svetski omladinski festival. Mađarske vlasti su najpre uhapsile i deportovale jugoslovenskog delegata u pripremnom komitetu Festivala, a zatim odbile da izdaju vize jugoslovenskoj delegaciji, čime je učešće Narodne omladine Jugoslavije na Festivalu u Budimpešti bilo onemogućeno. Na žalbe NOJ na postupke mađarskih vlasti rukovodstvo SFDO nije odgovorilo.⁸ Konačan prekid saradnje SFDO i Narodne omladine Jugoslavije usledio je januara 1950. godine.⁹ Tada je Izvršni komitet SFDO isključio NOJ iz svog članstva uz obrazloženje da je „kliku koju vode izdajnici Tito i Ranković uspostavila u Jugoslaviji fašistički režim”, i da „rukovodstvo NOJ ...pomaže Titovu protivnarodnu kliku ...i kleveta SSSR, vođu tabora mira i herojsku sovjetsku omladinu.”¹⁰

Potpuni prekid odnosa Narodne omladine Jugoslavije i Svetske federacije demokratske omladine trajao je do Staljinove smrti (1953.godine), kada je započela normalizacija odnosa SSSR-a i Jugoslavije. Inicijativa za obnavljanje odnosa došla je od strane SFDO, jula 1953. godine, kada je Narodna omladina Jugoslavije pozvana na Svetski omladinski festival u Bukureštu.¹¹ NOJ je odbacila poziv, sa obrazloženjem da ne postoje dokazi o spremnosti Svetske federacije demokratske omladine da revidira svoju politiku prema Narodnoj omladini Jugoslavije.¹² Dve godine kasnije NOJ je, sa istim obrazloženjem, odbacila poziv SFDO za učešće na Svetskom omladinskom festivalu u Varšavi.¹³

Do popravljanja odnosa između Narodne omladine Jugoslavije i SFDO došlo je 1956. godine. Predsednik SFDO, Bruno Bernini, je avgusta te godine osudio postupke Svetske federacije demokratske omladine prema NOJ posle Rezolucije IB-a i odao priznanje Narodnoj omladini Jugoslavije na ulozi koju igra u međunarodnom omladinskom pokretu.¹⁴ Napredak u približavanju NOJ i SFDO predstavljala je poseta Jugoslaviji Bruna Berninija, septembra 1956. godine, kada je postignut dogovor o saradnji dve organizacije.¹⁵ Svetska federacija demokratske omladine je nastavljalda da insistira na ulasku Narodne omladine Jugoslavije u njenu orbitu. Izraz tog nastojanja SFDO

⁷ AJ, 114 (1), f. 224., Svetska federacija demokratske omladine; AJ, 114 (1), f. 225., Podaci o diskriminatornim postupcima rukovodilaca SFDO i MSS prema Narodnoj omladini Jugoslavije; AJ, 114 (1), f. 225., Memorandum NOJ Izvršnom komitetu SFDO.

⁸ Isto.

⁹ AJ, 114 (1), f. 224., Svetska federacija demokratske omladine; AJ, 114 (1), f. 225., Rezolucija SFDO o isključenju Narodne omladine Jugoslavije iz SFDO.

¹⁰ AJ, 114 (1), f. 225., Rezolucija SFDO o isključenju Narodne omladine Jugoslavije iz SFDO.

¹¹ AJ, 114 (1), f. 225., Telegram Svetske federacije demokratske omladine Narodnoj omladini Jugoslavije, 3. VII 1953.

¹² AJ, 114 (1), f. 225., Pismo CK NOJ pripremnom komitetu festivala u Bukureštu, 24. VII 1953.

¹³ AJ, 114 (1), f. 225., Pismo CK NOJ Svetskoj federaciji demokratske omladine, 22. VI 1955.

¹⁴ AJ, 114 (1), f. 224., Nekoliko zapažanja uz referat B. Berninija na Savetu SFDO u Sofiji avgusta 1956.

¹⁵ AJ, 114 (1), f. 225., Odnos Narodne omladine Jugoslavije i SFDO; AJ, SKJ, IX, S/a-50, Veze SSRNJ sa socijalističkim i komunističkim partijama.

bilo je i insistiranje na učešću Narodne omladine Jugoslavije na šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

Pregovori o učešću Narodne omladine Jugoslavije na omladinskom festivalu u Moskvi

U okviru različitih aktivnosti SFDO posebno značajno mesto je pripadalo svetskim omladinskim festivalima. Do 1957. godine održano je, u organizaciji SFDO, pet svetskih omladinskih festivala: 1947. godine u Pragu, 1949. u Budimpešti, 1951. u Berlinu, 1953. u Bukureštu i 1955. u Varšavi.¹⁶

Šesti svetski festival omladine i studenata u Moskvi (28. jul- 11. avgust 1957) je po broju učesnika (34000 omladinaca iz 131 zemlje) prevazišao prethodne festivale. Iako su većinu učesnika Festivala činile komunističke omladinske organizacije-članice SFDO, na Festivalu je učestvovalo i više organizacija drugačijih ideoloških usmerenja (uključujući i verske organizacije), kao i veći broj kulturnih i sportskih omladinskih organizacija, što je doprinelo da moskovski Festival delimično prevaziđe uske blokovske okvire.¹⁷ U radu pripremnog komiteta Festivala u Moskvi dominirala je Svetska federacija demokratske omladine. SFDO je ponudila saradnju, u organizaciji Festivala, svim međunarodnim omladinskim organizacijama, ali je, osim Saveza muslimanske omladine i nekoliko manje značajnih omladinskih organizacija, ta ponuda ostala bez odgovora. Najznačajnije zapadne omladinske organizacije odbile su poziv Svetske federacije demokratske omladine za učešće u organizovanju Festivala.¹⁸

Program Svetskog festivala u Moskvi bio je sačinjen od niza različitih aktivnosti. U kulturnom delu festivalskog programa delegacije su priređivale koncerte, muzičke i pozorišne predstave. Priređeno je više izložbi slikara, vajara i fotoamatera. U okviru Festivala organizovane su i IV međunarodne sportske igre. U sklopu Festivala u Moskvi odvijali su se seminari iz različitih oblasti (pravo, filozofija, ekonomija...), kao i brojni susreti nacionalnih delegacija.¹⁹

Organizator je nastojao da Festival iskoristi u svrhu veličanja sovjetskih dostignuća i tada aktuelnih načela sovjetske diplomatije. U brojnim istupanjima, posebno delegata iz zemalja socijalističkog lagersa, potencirana je uloga SSSR-a u borbi za mir u svetu i „prijateljstvo među narodima”.²⁰ U cilju propagande sovjetske ekonomske moći organizator je potrošio znatna sredstva i priredio „veliki i skupi spektakl”.²¹

¹⁶ AJ, 114 (1), f. 224., World Federation of Democratic Youth.

¹⁷ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi; AJ, 114 (1), f. 277., Informacija o Šestom svetskom festivalu omladine i studenata.

¹⁸ AJ, 114 (1), f. 224., Analiza karaktera i aktivnosti SFDO; AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

¹⁹ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

²⁰ Isto.

²¹ AJ, Novinska agencija Tanjug, 112, f. 243., Vesti inostranih agencija, 7. VIII 1957. (Njujork Tajms, 30, VII 1957).

Pitanje jugoslovenskog učešća na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata predstavljalo je centralni problem odnosa Narodne omladine Jugoslavije i Svetske federacije demokratske omladine tokom 1956. i 1957. godine. Intenzivni pokušaji SFDO i Komsomola da se obezbedi učešće Narodne omladine Jugoslavije na moskovskom Festivalu, koji se mogu posmatrati kao izraz sovjetskog nastojanja da se Jugoslavija približi lageru, doveli su NOJ u delikatnu situaciju. NOJ je, naime, nastojala da učešćem na Festivalu u Moskvi i približavanjem Svetskoj federaciji demokratske omladine i omladinskim organizacijama Istočnog bloka ne poremeti svoje odnose sa zapadnim (nekomunističkim) omladinskim organizacijama. Sa druge strane, rukovodstvo Narodne omladine Jugoslavije je moralo da odluku o učešću na Festivalu u Moskvi uskladi sa karakterom jugoslovensko-sovjetskih odnosa, koji su nakon jugoslovenske kritike sovjetske politike u Mađarskoj (u jesen 1956. godine) ušli u fazu zahlađenja, koje je obeležilo čitavu prvu polovinu 1957. godine. Kvarenje jugoslovensko-sovjetskih odnosa se, tokom prve polovine 1957. godine, sa sovjetske strane manifestovalo napadima na Jugoslaviju u štampi i javnim istupima sovjetskih lidera, kao i odlaganjem realizacije kreditnih aranžmana sa Jugoslavijom.²²

Suočeno sa komplikovanim izborom, rukovodstvo NOJ je odlagalo donošenje odluke o učestvovanju, ili neučestvovanju na Šestom festivalu omladine i studenata u Moskvi. Tako su, prilikom nazvanične posete Beogradu predsednika SFDO omladine Bruna Berninija (početkom jeseni 1956. godine) predstavnici NOJ istakli da prate pripreme za Festival, ali da još nisu spremni da donesu konačnu odluku o učestvovanju na Festivalu. Predsedništvo NOJ je, na sastanku održanom 1. XI 1956, odlučilo da Narodna omladina Jugoslavije učestvuje na Festivalu, ali tako što će na Festival poslati grupu posmatrača.²³ Na sastanku sa delegacijom Komsomola, koja je posetila Beograd, predstavnici Narodne omladine Jugoslavije su, međutim, istakli da će se konačna odluka o eventualnom učešću Narodne omladine Jugoslavije na moskovskom Festivalu doneti januara 1957. godine, na plenumu CK NOJ.²⁴ U kontaktima sa delegacijom Narodne omladine Jugoslavije predstavnici Komsomola su pokazali »živi interes za učešće Narodne omladine Jugoslavije na Festivalu«.²⁵

Na navedenom plenumu se, međutim, nije vodila rasprava o eventualnom učešću Narodne omladine Jugoslavije na Festivalu u Moskvi. To je bilo uzrokovano zaoštavanjem odnosa Jugoslavije sa SSSR-om, koje je usledilo posle sovjetske intervencije u Mađarskoj, i činjenicom da je Svetska federacija demokratske omladine podržala sovjetsku politiku prema Mađarskoj.²⁶ Predsedništvo CK NOJ je, marta 1957. godine, do-

²² O karakteru jugoslovensko-sovjetskih odnosa u prvoj polovini 1957. godine videti: V. Mićunović, n.d., str. 167-283.

²³ AJ, 114 (1), f. 37., Zapisnik sa sastanka Predsedništva CK NOJ, 1. XI 1956.

²⁴ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi; AJ, 114 (1), f. 37., Zapisnik sa sastanka Predsedništva CK NOJ, 1. XI 1956.

²⁵ AJ, 114 (1), f. 277., Informacija o Šestom svetskom festivalu omladine i studenata.

²⁶ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

nelo odluku o neučestvovanju na Festivalu Svetske federacije demokratske omladine u Moskvi, što je obrazloženo postojanjem „principijelnih razlika” sa politikom Svetske federacije demokratske omladine. Istovremeno, Predsedništvo CK NOJ je najavilo da bi, u slučaju da ne dođe do daljeg pogoršanja sovjetsko-jugoslovenskih odnosa, Narodna omladina Jugoslavije bila spremna da na Festival pošalje posmatrača.²⁷

U isto vreme su se, međutim, nastavljali sovjetski pokušaji da se NOJ privoli da učestvuje na Festivalu. Tako je 10. aprila Narodnoj omladini Jugoslavije prvi sekretar CK Komsomola uputio pismo u kome je tražio da NOJ obavesti Komsomol o formi učešća jugoslovenske omladine na Festivalu u Moskvi. Dan kasnije je, sa istim ciljem, visokog funkcionera NOJ Milijana Neoričića posetio savetnik sovjetske ambasade.²⁸

Oklevanje Narodne omladine Jugoslavije da prihvati učešće na omladinskom Festivalu u Moskvi bilo je motivisano strahom da će Festival biti „blokovsko-lagerska manifestacija” i da bi učešće NOJ na takvoj manifestaciji moglo da poremeti odnose Narodne omladine Jugoslavije sa zapadnim omladinskim organizacijama.²⁹ Ipak, procena rukovodstva NOJ govorila je da će Festival prevazići uske okvire istočnog bloka i da će biti „znatno šira manifestacija omladine i studenata velikog broja zemalja sveta”.³⁰ Na temelju te procene na IX plenumu CK NOJ (10. maja 1957. godine) doneta je odluka da na Šesti svetski festival omladine i studenata Narodna omladina Jugoslavije uputi delegaciju posmatrača. Istovremeno je doneta odluka da grupe jugoslovenskih omladinaca učestvuju u kulturno-umetničkom i sportskom delu Festivala u Moskvi.³¹

Specifičnost ove odluke ogledala se u njenoj nejasnoj formulaciji. Da bi, sa jedne strane, NOJ učestvovala na Festivalu u Moskvi, a da bi, sa druge strane, oblik njenog učešća ipak bio ograničen, upotrebljena je forma koja je dozvoljavala različita tumačenja. Rukovodstvo Narodne omladina Jugoslavije je tako odlučilo da na Festivalu u kulturnom i sportskom programu učestvuju grupe i pojedinci koji formalno ne bi nastupali u ime Narodne omladine Jugoslavije, dok je delegacija NOJ trebalo da Festivalu prisustvuje ne kao punopravni učesnik, već kao grupa posmatrača. Na taj način NOJ je prihvatila da učestvuje na Festivalu, ali u posebnom statusu. Takva formulacija omogućavala je Narodnoj omladini Jugoslavije, po rečima Milijana Neoričića, „razne manevre”.³²

Odlukom o ograničenom učešću na Festivalu u Moskvi NOJ je nastojala da svoju saradnju sa omladinskim organizacijama Istočnog bloka podigne na viši nivo, ali da time ne pokvari odnose sa zapadnim omladinskim organizacijama. Na IX plenumu CK

²⁷ AJ, 114 (1), f. 37., Zapisnik sa sastanka Predsedništva CK NOJ, 26. III 1957.

²⁸ AJ, 114 (1), f. 277., Informacija o Šestom svetskom festivalu omladine i studenata.

²⁹ Isto. „Trebalo napomenuti da su nam mnoge zapadne organizacije već postavljale pitanje da li učestvujemo na Festivalu i to sa ciljem proveravanja naših odnosa prema Rusima i Svetskoj federaciji demokratske omladine. Naš odlazak na Festival sigurno bi iskoristili neki elementi na Zapadu, a naročito u socijalističkoj omladinskoj internacionali za novu kampanju protiv saradnje sa Narodnom omladinom”.

³⁰ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

³¹ AJ, 114 (1), f. 30., IX plenum CK NOJ, 10. maj 1957.

³² Isto. (diskusija M. Neoričića).

Narodne omladine Jugoslavije Milijan Neoričić je precizno obrazložio motive ograničenog učešća NOJ na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi. „Čitava stvar je nejasno formulisana baš zato jer je delikatna ova odluka. Ustvari je delikatna za naše odnose sa istočnoevropskim organizacijama i sa zapadnim socijaldemokratskim organizacijama... Zato što je odluka delikatna ona mora biti u tom smislu formulisana.”³³ Odluka Narodne omladine Jugoslavije o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata bila je „jedva dočekana” od strane Komsomola i omladinskih organizacija zemalja socijalističkog lagera.³⁴

Zbog delikatnosti učešća jugoslovenske omladine na Festivalu u Moskvi članovi delegacije posmatrača, kao i članovi kulturnih i sportskih grupa, prošli su kroz posebne „političke pripreme”. Svim članovima delegacije posmatrača preporučena je odgovarajuća literatura, koja je tretirala pitanja unutrašnjeg razvoja Jugoslavije i jugoslovenske spoljne politike, prilike u SSSR-u, kao i probleme međunarodne omladinske saradnje. Najosetljiviji problem jugoslovenskog učešća na Festivalu u Moskvi bilo je pitanje odnosa jugoslovenske delegacije prema delegacijama istočnoevropskih zemalja. U napomeni koju je Predsedništvo CK NOJ, na sastanku održanom 15. jula 1957. godine, usvojilo je stajalo: „U razgovoru sa predstavnicima istočnoevropskih zemalja staviti im do znanja da smo mi za saradnju, ali da se ne možemo složiti sa nekim njihovim stavovima...”³⁵

Nastup jugoslovenske omladine na omladinskom festivalu u Moskvi

Učešće jugoslovenske omladine na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi hronološki se poklopilo sa poboljšanjem sovjetsko-jugoslovenskih odnosa. Početke ponovnog uspostavljanja saradnje nagovestile su posete SSSR-u visoke vojne delegacije FNRJ na čelu sa generalom Ivanom Gošnjakom (juna 1957.) i grupe jugoslovenskih funkcionera koju su predvodili Edvard Kardelj i Aleksandar Ranković (jula 1957). Poboljšanju jugoslovensko-sovjetskih odnosa posebno je doprineo samit partijskih delegacija SSSR-a i Jugoslavije u Snagovu kod Bukurešta 1. i 2. avgusta 1957. godine na kome su dve strane „izrazile spremnost za dalji razvitak odnosa” i na kome su „ponovo bili uspostavljeni lični prijateljski odnosi između Tita i Hruščova”.³⁶

I pored činjenice da je na Festivalu u Moskvi bila prisutna u malom broju, jugoslovenska omladina je učestvovala u brojnim festivalskim aktivnostima.

Delegacija posmatrača NOJ se tokom trajanja Festivala susrela sa više omladinskih delegacija drugih država. Radilo se o susretima sa delegacijama SSSR-a i sovjjet-

³³ Isto.

³⁴ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

³⁵ AJ, 114 (1), f. 37., Zapisnik sa sastanka Predsedništva CK NOJ, 15. VII 1957.

³⁶ V. Mićunović, n.d., str. 295-349.

skih satelita, Zapadne Evrope, Azije (Indija, Indonezija, Japan i Vijetnam), Afrike i Latinske Amerike.³⁷

U muzičkom delu festivalskog programa jugoslovensku omladinu su predstavljali ansamblu KUD „Branko Kršmanović” iz Beograda, KUD „Jože Vlahović” iz Zagreba, studentski džez orkestar iz Ljubljane, kao i grupa solista. Jugoslovenski omladinci su tokom trajanja Festivala održali 26 koncerata. Njihov repertoar je imao jugoslovenski karakter, ali je sadržao i dela stranih autora (najviše ruskih). U toku Festivala održano je i takmičenje muzičkih grupa i solista na kome su jugoslovenski predstavnici osvojili devet medalja. U sportskom delu Festivala jugoslovensku omladinu je predstavljalo 16 takmičara. Njihovi rezultati su u izveštaju NOJ ocenjeni kao „solidni. Osvojeno je šest medalja, od čega dve zlatne (Franjo Mihalić i Stanko Lorger u atletici).³⁸

Poseban deo festivalskog programa bio je namenjen upoznavanju učesnika Festivala sa prilikama u SSSR-u. Tako su jugoslovenski omladinci, pored ostalog, posetili jedan kolhoz, nekoliko preduzeća (automobilski zavod „Anhačeva”, kombinat za hleb „Hruščov”, mesokombinat), Tetrjakovsku galeriju, Muzej Revolucije i Muzej Puškina.³⁹

Jugoslovenski omladinci su tokom boravka u SSSR-u bili okruženi pozitivnom i na momente prijateljskom atmosferom, što je bilo u skladu sa normalizacijom jugoslovensko-sovjetskih odnosa. Odnos domaćina prema jugoslovenskim učesnicima Festivala postao je još prsniji nakon objavljivanja saopštenja sa sastanka jugoslovenske i sovjetske delegacije u Rumuniji.

Još pre početka Festivala jugoslovenska delegacija je naišla na prijateljski prijem. Tako su, pri prolasku kroz SSSR, u čast jugoslovenske ekipe na usputnim stanicama priređivani svečani dočeci.⁴⁰ Sam doček u Moskvi je, u jednom od izveštaja sa Festivala, ocenjen kao „impozantan”.⁴¹ Jugoslovene je, tom prilikom, na ulicama Moskve veliki broj građana pozdravio aplauzima i poklicima Beogradu, Titu i Jugoslaviji.⁴² Masa je na više mesta zakrčila prolaz vozilima u kojima su bili članovi jugoslovenske delegacije, da bi im prišla i pozdravila ih.⁴³ U izveštajima NOJ doček jugoslovenske delegacije označen je kao „namešten” i organizovan od strane vlasti, ali je ocenjeno da je pored unapred režiranih elemenata bilo i spontanih i iskrenih postupaka sovjetskih građana.⁴⁴

U brojnim susretima sa članovima jugoslovenske delegacije građani Moskve i sovjetski omladinci su pokazali interesovanje za različite aspekte života u Jugoslaviji i

³⁷ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

⁴⁰ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi; AJ, 114 (1), f. 277., Utisci sa puta po Sovjetskom Savezu (Živko Vasilevski).

⁴¹ AJ, 114 (1), f. 277., Utisci sa puta po Sovjetskom Savezu (Živko Vasilevski).

⁴² AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

⁴³ AJ, 114 (1), f. 277., Utisci sa puta po Sovjetskom Savezu (Živko Vasilevski).

⁴⁴ Isto.; AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi. „Dobili smo utisak da je izbacivanje parole Beograd-Moskva bilo organizovano, međutim, po stvarnom oduševljenju i masovnosti ljudi koji su prilazili našim kolima zaključili smo da u tom odnosu Moskovljana ima i mnogo spontanosti”.

pitanja jugoslovenske spoljne politike. Posebno zanimanje vladalo je za funkcionisanje radničkog samoupravljanja (uloga direktora i sindikata), za pitanja životnog standarda (visina plata, cene pojedinih artikala) i za probleme jugoslovenskih odnosa sa Zapadom i SSSR-om. Sovjetski omladinci su se, osim toga, interesovali za različita pitanja života omladine u Jugoslaviji (kakvi su uslovi studiranja u Jugoslaviji, da li jugoslovenska omladina može da putuje u inostranstvo...)⁴⁵

Dok su, u jednom od izveštaja posmatrača jugoslovenske delegacije, kao reakcije na odgovore koji su Sovjetima bili ponuđeni u vezi sa ekonomskim odnosima Jugoslavije sa Zapadom i turističkom razmenom označene „neskrivena zavist, čuđenje i radoznalost“, dotle su, sa druge strane, u razgovorima koji su se ticali standarda u Jugoslaviji, sovjetski omladinci isticali prednosti SSSR-a.⁴⁶

U neformalnim kontaktima mnogi Sovjeti su, kako se navodi u izveštaju člana jugoslovenske delegacije Milana Vereša, izražavali simpatije i iznosili pohvale na račun Jugoslavije i Josipa Broza. „...Činjenica je da se stvarno veliki broj sovjetskih građana sa nepodeljenim simpatijama izražavao o Jugoslaviji, o njenom učešću u ratu, o drugu Titu i njegovim zaslugama... O tome svedoči veliko interesovanje mnogih sovjetskih radnika i studenata, koji su zaista iskreno želeli da saznaju što više o našoj zemlji. Ti ljudi su danima opsedali hotel u kojem smo boravili, donosili nam na poklon knjige i razne sitne darove i ostajali sa nama u razgovoru do posle ponoći. Oni su nam govorili da veoma često slušaju emisije Radio Beograda, kao uostalom i mnogi drugi Moskovljani i sovjetski građani, iznosili podatke o tome kako se mnogo čita naša štampa u Moskvi, zašto im se ona sviđa, koji su nas molili da im nabavimo naše statističke kalendare i drugu literaturu.“⁴⁷ Bilo je i sovjetskih omladinaca koji su u razgovorima sa članovima jugoslovenske delegacije „šapatom i vrlo obazrivo“ kritikovali razne pojave u SSSR-u, posebno nizak životni standard, privilegije birokratije i uniformnost mišljenja.⁴⁸

Domaćini su posebno bili zadovoljni učešćem jugoslovenske omladine u kulturnom delu programa Festivala, pa su mnogi Moskovljani molili članove jugoslovenske delegacije da im obezbede ulaznice za koncerte jugoslovenskih izvođača. Posebno su dobro bili prihvaćeni nastupi hora i džez orkestra. Neke od nastupa jugoslovenskih predstavnika prenosio je i Radio Moskva, dok je Karmina Burana u izvođenju Akademskog hora prenošena na televiziji.⁴⁹

Rukovodstvo Komsomola je prema jugoslovenskoj delegaciji tokom trajanja Festivala imalo pozitivan odnos, a takav stav prema Jugoslovenima posebno je došao do izražaja nakon objavljivanja saopštenja sa razgovora Tito-Hruščov.⁵⁰ Na velikom sus-

⁴⁵ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

⁴⁶ AJ, 114 (1), f. 277., Zabeleške o ličnim utiscima sa Festivala u Moskvi.

⁴⁷ AJ, 114 (1), f. 277., Zabeleška o razgovoru sa pratiocima naše delegacije u Moskvi (Milan Vereš).

⁴⁸ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

⁴⁹ Isto.; AJ, 114 (1), f. 277., Zabeleške o ličnim utiscima sa Festivala u Moskvi; AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću jugoslovenske ekipe u Moskvi.

⁵⁰ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi ; V. Mićunović, n.d., str. 342.

retu jugoslovenske i sovjetske delegacije, održanom posle objavljivanja saopštenja sa razgovora u Rumuniji, predstavnike jugoslovenske omladine je „prijateljski i vrlo korektno” pozdravio drugi sekretar CK Komsomola Vladimir Semičasni. Razmenjeni su darovi, a domaćini su, u čast jugoslovenske delegacije, priredili kulturni program.⁵¹ Prijateljska atmosfera karakterisala je i razgovor delegacije NOJ sa funkcionerima CK Komsomola poslednjeg dana boravka Jugoslavena u Moskvi. Članovi jugoslovenske delegacije su tom prilikom pozitivno ocenili organizaciju Festivala, ali su izrazili nezadovoljstvo činjenicom da je Akademski hor KUD „Branko Krsmanović” na takmičenju horova osvojio bronzanu medalju. Na insistiranje prvog sekretara CK Komsomola Šeljapina, Ministarstvo kulture SSSR-a je intervenisalo i jugoslovenskom horu je dodeljena zlatna medalja, čime je poništena prethodno doneta odluka žirija.⁵²

I pored nastojanja domaćina da na različite načine demonstrira prijateljski odnos prema jugoslovenskim učesnicima Festivala, jugoslovenski omladinci su, tokom trajanja Festivala, bili primorani da se suoče sa određenim neprijatnostima i provokacijama. To je bilo posledica činjenice da započeta normalizacija sovjetsko-jugoslovenskih odnosa nije bila suštinska i potpuna, zbog čega se iz moskovske perspektive na Jugoslaviju i dalje gledalo sa izvesnim nepoverenjem i kritičkim stavovima prema jugoslovenskom opiranju približavanju socijalističkom bloku i pojedinim osobenostima unutrašnjeg razvoja Jugoslavije. To, pored ostalog, pokazuju i tekstovi Pravde i Izvestije tokom avgusta i septembra 1957. godine u kojima je Jugoslavija indirektno napadana, osudama „savremenog revizionizma” i politike „sopstvenih puteva”.⁵³

Delegacija jugoslovenskih posmatrača je posebne zamerke imala na postupke grupe pratilaca koju su organizatori dodelili jugoslovenskim učesnicima Festivala. Grupa je, prema oceni jugoslovenske delegacije, u ophođenju prema jugoslovenskim omladinicima „imala niz nekorektnih postupaka”. Članovima jugoslovenske delegacije posebno je smetala činjenica da su pratioci, koji su im bili dodeljeni, policijskim metodima upadljivo pokušavali da kontrolišu sve aktivnosti jugoslovenskih omladinaca na Festivalu. Pratili su sve kontakte jugoslovenskih omladinaca sa predstavnicima omladinskih organizacija drugih zemalja, ometali povezivanje jugoslovenskih omladinaca sa sovjetskom omladinom i nastojali da utiču na program učešća jugoslovenske omladine na Festivalu.⁵⁴

Pojedinim postupcima organizatori su nastojali da spreče veći uticaj jugoslovenskog prisustva u Moskvi kako na sovjetsku, tako i na omladinu drugih zemalja. Zbog neblagovremene podele ulaznica neki od nastupa jugoslovenskih omladinaca u kulturnom programu Festivala bili su slabo posećeni. Jugoslovenski izložbeni prostor nalazio se u prostorijama koje su bile otvorene samo pre podne, kada je većina omladinaca bila zauzeta festivalskim aktivnostima, a jugoslovenska štampa i literatura, izložena u

⁵¹ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o susretima sa sovjetskom omladinom; AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

⁵² V. Mićunović, n.d., str. 344.; AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj sa sastanka rukovodilaca jugoslovenske delegacije u CK Komsomola. „Oni (rukovodstvo Komsomola-P.D.) su pokazali mnogo želje i nastojanja da jugoslovenska delegacija ode sa Festivala zadovoljna svojim boravkom”.

⁵³ AJ, SKJ, IX, 119/V-110, Osvrt na pisanje Pravde i Izvestije o Jugoslaviji (1. VIII-25. IX 1957).

⁵⁴ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

foajeu hotela, u kome je jugoslovenska delegacija odsela, bila je često prekrivana sovjetskim publikacijama i tako ostala nedostupna domaćoj javnosti.⁵⁵

Posebno mesto u izveštajima članova jugoslovenske delegacije posmatrača zauzimaju informacije o različitim provokativnim pitanjima i konstatacijama omladinaca iz SSSR-a, kao i običnih građana Moskve, upućenih jugoslovenskim omladincima u neformalnim kontaktima tokom trajanja Festivala. Prema utiscima članova jugoslovenske delegacije omladinci i građani koji su postavljali takva pitanja bili su unapred pripremljeni i instruirani od strane domaćina Festivala.⁵⁶ Tu ocenu potvrđuje činjenica da je jugoslovenski ambasador u Moskvi Veljko Mićunović došao u posed specijalnog upitnika po kome se „postupalo” u kontaktima sa jugoslovenskim omladincima na Festivalu. U upitniku su precizno navedena provokativna pitanja koja su trebalo da budu postavljena jugoslovenskim učesnicima Festivala.⁵⁷

Provokativnim pitanjima i tvrdnjama domaćini su najčešće dovodili u pitanje principe jugoslovenske vanblokove politike („Vi sada negirate blokove, ali da li bi u slučaju rata bili sa nama ili na drugoj strani?”, „Objasnite nam vašu sumnjivu teoriju o ravnoteži snaga u svetu?”), iznosili zamerke na račun jugoslovenskog protivljenja ulasku u lager („Zašto ste vi protiv višeg tipa odnosa među socijalističkim zemljama?”, „Šta vi mislite, zar Jugoslavija ne bi bila sasvim nezavisna u socijalističkom lageru?”) i, kao posebno negativno, kritikovali jugoslovenske bliske veze sa SAD i prisustvo američke masovne kulture u Jugoslaviji („Kakve usluge činite Amerikancima te vam daju pomoć i oružje?”, „Da li u Jugoslaviji ima američkih vojnika?”, „Zašto je Jugoslavija preplavljena američkom štampom, filmovima, čitaonicama i klubovima?”, „Zašto ste dozvolili da se igraju rokenrol i druge buržoaske igre?”).⁵⁸

Posebno je bio osporavan jugoslovenski stav prema sovjetskoj intervenciji u Mađarskoj („Kako ste mogli da se izjasnite protiv intervencije u Mađarskoj?”, „Da li vam je poznato da je to bila kontrarevolucija i da su to sve pripremili imperijalisti?”, „Kako vi i tu zauzimate neutralnu poziciju?”, „Što se tiče slučaja Imre Nađa mi pitamo Šta je važnije-interesi socijalizma ili interesi međunarodnog prava?”), dok su neka pitanja poticala iz informbirovske kampanje protiv Jugoslavije („Šta ste to uradili sa Arsom Jovanovićem?”, „Koliko je ljudi bilo pohapšeno”, „Šta mislite o Staljinu”, „Kako ste mogli da negirate sve njegove zasluge?”). Kritici je, osim toga, podvrgavano postojanje kulta Josipa Broza u Jugoslaviji, jugoslovenska agrarna politika („Da li vam je poljoprivreda slaba zato što nije izvršena kolektivizacija?”) i samoupravljanje („Mada se

⁵⁵ Isto.; AJ, 114 (1), f. 37., Zapisnik sa sastanka Predsedništva CK NOJ, 2-3. IX 1957.

⁵⁶ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi; AJ, 114 (1), f. 277., Zabeleške o ličnim utiscima sa Festivala u Moskvi; AJ, 114 (1), f. 277., Zabeleške o razgovoru sa pratiocima naše delegacije u Moskvi; AJ, 114 (1), f. 277., Zabeleške o razgovoru sa grupom sovjetskih studenata na moskovskom Univerzitetu.

⁵⁷ V. Mićunović, n.d., str. 344.

⁵⁸ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi; AJ, 114 (1), f. 277., Zabeleške o ličnim utiscima sa Festivala u Moskvi; AJ, 114 (1), f. 277., Zabeleške o razgovoru sa pratiocima naše delegacije u Moskvi; AJ, 114 (1), f. 277., Zabeleške o razgovoru sa grupom sovjetskih studenata na moskovskom Univerzitetu.

o radničkim savetima mnogo priča, vi se ne možete pohvaliti nekim većim uspesima.”).⁵⁹

I pored zamerki na račun organizatora, zbog povremenih provokativnih postupaka, rukovodstvo Narodne omladine Jugoslavije je pozitivno ocenilo nastup jugoslovenskih omladinaca na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi. Prema proceni iznetoj u jednom od izveštaja sa Festivala, delegacija posmatrača je, u kontaktima sa građanima SSSR-a, sovjetskim omladincima i omladincima drugih zemalja, učinila dosta na propagiranju i obrazlaganju jugoslovenskih stavova, što je označeno kao posebno važno budući da se, prema oceni iznetoj u istom izveštaju, jugoslovenska delegacija na Festivalu suočila „sa mnogim iskrivljenim predstavama i shvatanjima o razvitku naše zemlje (FNRJ-P.D.) koja datiraju iz ranijih kampanja protiv Jugoslavije, kao i sadašnjih tendencioznih interpretacija naše politike i razvitka, naročito u oblasti radničkog upravljanja i jugoslovenske vanblokove politike.”⁶⁰

Oklevanje rukovodstva Narodne omladine Jugoslavije da prihvati poziv na omladinski Festival u Moskvi, ograničen karakter njenog učešća na Festivalu, kao i sovjetski ambivalentni stavovi o Jugoslaviji, ispoljeni u kontaktima sa jugoslovenskim učesnicima Festivala, odraz su složenosti jugoslovensko-sovjetskih odnosa od jeseni 1956. do leta 1957. godine. Iza izražene spremnosti na saradnju nalazilo se uzajamno nepoverenje, nastalo kao posledica sovjetskog kritičkog odnosa prema jugoslovenskom opiranju približavanju socijalističkom lageru.

Summary

Yugoslav youth at the World Youth Festival in Moscow

The question of participation of the Peoples' Youth of Yugoslavia in the Sixth World Festival of Youth and Students in Moscow (from 28th July to 11th August 1957) was the main issue of the international activity of the Peoples' Youth of Yugoslavia in the years 1956 and 1957. In order not to spoil its relations with Western non-communist youth organisations as well as due to the deteriorated Yugoslav-Soviet relations after the Soviet intervention in Hungary, the leadership of the Peoples' Youth of Yugoslavia decided that the PYY should take part in the Festival in a limited way.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ AJ, 114 (1), f. 277., Izveštaj o učešću na Šestom svetskom festivalu omladine i studenata u Moskvi.

The Yugoslav youth was friendly accepted in Moscow, which was a consequence of the improvement in the Soviet-Yugoslav relations which began in the middle of 1957. Such attitude towards Yugoslav participants in the Festival was particularly expressed after the summit of Yugoslav and Soviet parties delegations in Romania (1-2 August 1957), which marked further improvement in the relations between the Soviet Union and Yugoslavia. Though it was friendly accepted, the Yugoslav delegation faced certain provocative and unpleasant treatment from the part of the hosts, which reveals that, besides the improvement in the Soviet-Yugoslav relations, there still remained some distrust and reserve in the Soviet attitude towards Yugoslavia.